

EĞİTİMİN GALİLEO'SU: JAN AMOS KOMENSKY ve EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ
GALILEO OF THE MODERN EDUCATION: JAN AMOS KOMENSKY AND HIS OPINIONS
ABOUT EDUCATION

Adnan ÇIRAK¹

ÖZET

Jan Amos Komensky 16. ve 17. yüzyılda Avrupa'da yaşamış bir eğitim filozofudur. Yenilikçi bir eğitimci ve modernist olarak günümüz eğitim kuramlarının oluşmasında önemli bir katkıları olmuştur. Otuz Yıl Savaşları'nın yaşandığı Avrupa'da reformist bir eğitim lideri olarak birçok yenilik meydana getirmiştir. Bununla beraber yaşadığı çağda eğitim sisteminin önemi pek anlaşılmamıştır. Komensky, eğitim konusundaki en kapsamlı eseri olan Büyük Didaktika adlı kitabında kendi eğitim görüşlerini sistemli bir şekilde açıklamaktadır. Sanat eğitimi, dil eğitimi, öğretmen eğitimi vb. alanlarda önemli çalışmalar yapmıştır.

Bu çalışmanın amacı Jan Amos Komensky ve onun eğitim görüşlerinin incelenmesidir. Bu amacı gerçekleştirebilmek adına literatür taranmış, Jan Amos Komensky'nin eğitim konusundaki görüşlerine yer verilmiş ve onun eğitim tarihi ve günümüz eğitimi için niçin bu kadar önemli bir figür olduğu açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jan Amos Komensky, Eğitim Tarihi, Eğitim, Eğitim Felsefesi

ABSTRACT

Jan Amos Komensky who lived between 16. and 17. century in Europe. As a modernist educator and reformist, he was contribute to modern education system. He brought many innovations on the education in Europe where Thirty Year Wars taken place at that time. However, importance of his education system wasn't understand clearly his lived age. The Great Didactica, which is the most comprehensive books about education written by Komensky, systematically explain his educational views. He made important studies about art education, language education, teacher education etc.

The aim of this research examining is to Jan Amos Komensky and his education views. In order to accomplish this aim literature examining, pass an opinion on Jan Amos Komensky's views on education and explained why he is so important figure for history of education and modern education.

Keywords: Jan Amos Komensky, History of Education, Education, Philosophy of Education

“İnsan ancak eğitildikten sonra insan olur.”

Jan Amos Komensky

1.Giriş

Eğitimin amaçları konusunda en çok kabul gören tanım mükemmel insan yetiştirme olgusudur (Tozlu, 1997: 102). Bu tanım her ne kadar yeterli gözükse de bazı soruları havada bırakmaktadır? Mesela mükemmel insan derken ne kastedilmektedir? Ortak bir mükemmel insan ve içinde bu mükemmel insanların yaşadığı bir toplum inşa edilebilir mi? Mükemmel insan denilince aklımıza ne tür insan gelmeli? Bu tür sorular günümüz eğitim amaçları üzerinde durulması gereken konulardandır.

Eğitimin amacı konusunda belki de klasik tanımların ötesinde en önemli tanımlamalardan bir tanesini Nobel ödüllü ünlü İngiliz filozof ve matematikçi Lord Bertrand Russell yapmıştır. “Eğitim Üzerine” adlı eserinde Russell eğitimin tanımını şu şekilde yapmaktadır:

“Eğitim ne kuşkuculuğa ne de dogmaya sessizce olumlama yaratmamalı. Onun yaratacağı şey bilginin bir dereceye kadar, zor olmakla birlikte elde edilebileceği; belirli bir zamanda bilgi sandığımız şeylerden çoğunun az çok yanlış olabileceği; ama yanlışların dikkat ve çalışmayla düzelebileceği hakkında bir inanıştır.” (Russell, 2013: 35).

¹ Bilim Uzmanı, adnancirak@gmail.com

Russell'in tanımında da ifade ettiği gibi eğitim hem dogmaya hem de aşırı kuşkuculuğa karşı bir duruş sergilemek, bunları dengeli bir şekilde sentezleyebilmek ve doğru-yanlış çıkarımlarında ölçüyü kaçırmamaktadır. Bilginin peşinde bir nevi koşmaktır. Ve bu amacı gerçekleştirebilmek adına antik zamanlardan günümüze toplumlar büyük bir uğraş içerisinde olmuşlardır.

Eğitimin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Eğitimin tam olarak ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığı eğitim tarihçileri tarafından uzun zamandır üzerinde durulan önemli meselelerden bir tanesidir. Elde edilen arkeolojik bulgulara göre eğitim ilk olarak yazının bulunmasına paralel bir şekilde Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır (Çam, 2016: 630). İlerleyen zaman içerisinde eğitim olgusu zamanla değişmiş ve günümüzdeki tanımına uygun bir hale gelmiştir.

Eğitim, macerası oldukça uzun bir süreçtir. Mezopotamya'da, Antik Mısır'da ve Antik Yunanistan'da meydana gelen eğitim sistemi ve felsefesi ile şimdiki eğitim sistemi ve felsefesi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Tozlu, 1997: 92). Eğitim sisteminin ve felsefesinin farklılaşması eğitimin amacını buna bağlı olarak değiştirmektedir. Örneğin, tarihin en önemli ve eski ordu-milletlerinden bir tanesi olan Spartalılar'da eğitimin amacı iyi asker yetiştirmektir. Benzer bir şekilde Antik Yunanistan'da eğitimin amacı bireyin bedeninin ve ruhunun harmonik bir bütünlük halinde geliştirilmesidir (Aytaç, 1980: 17). Özellikle Marathon Savaşı²'ndan sonra Atina'da Perikles döneminde meydana gelen kültürel gelişmeler ve sırasıyla Anaksagoras, Sokrates, Platon ve Aristoteles'in katkılarıyla meydana gelen Yunan felsefesi Büyük İskender sonrası Helenizm ile birleşmiş ve İlk Çağ'ın eğitim ideali de böylece zirveye çıkmış oldu (Russell, 2017a: 126).

Orta Çağ'da St. Thomas Aquinas, Aristoteles ve Platon'un felsefi görüşlerini eğitimle birleştirdi ve skolastik eğitimin temelini ortaya attı (Aytaç, 1980: 79; Russell, 2017b: 90). Bu eğitim sisteminde amaç daha çok hakikat olan kabul edilen geleneksel şeyleri öğrencilere kabul ettirmektir ve bilimsel gelişmelere karşı son derece kapalı bir yapı sergilenmekteydi. Herhangi bir bilimsel keşfe önem verilmemekteydi. Hıristiyan teolojisinin eğitim felsefesinin özü daha çok hakikat denilen mistik olgulara dayanmaktaydı. Manastır okulları, şövalyelik okulları oldukça önemli bir yer tutmaktaydı. İlk Çağ eğitiminden Orta Çağ eğitimine bilimsel anlamda geçen tek şey Aristoteles'in kıyas mantığıydı (Aytaç, 1980: 86). Bununla beraber Orta Çağ döneminde özellikle Charlemagne ve Büyük Alfred dönemlerinde yapılan bazı ek düzenlemeler günümüz eğitim sistemi içerisinde ilk ve orta öğretimin temellerini attı (Gümüş, 2010: 28).

Orta Çağ'ın sonlarına doğru eğitimde yavaş yavaş bir gelişim yaşanmaya başladı. Özellikle 1300 ile 1500 yılları arası oldukça belirleyicidir (Aytaç, 1980: 98). Gümüş (2010: 30) ve Sebetci (2016: 96)'ye göre bunun iki önemli sebebi vardır; bunlardan birincisi Avrupa'da daha binli yıllardan itibaren üniversite denilen eğitim kurumlarının kilise reformundan sonra seküler bir tarzda eğitime yönelmesi, ikincisi ise sanat ve bilimde meydana gelen gelişmeleri destekleyen ve gittikçe güçlenen burjuva sınıfının etkisi. Ülgen (2010: 348)'e göre ise özellikle Geç Ortaçağ Rönesans'ın hazırlayıcısı olmuştur. Rönesans aslında ilk başta sanat alanında meydana gelen gelişmelerle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştı (Russell, 2017c: 16; Arslan, 2015: 121; Aytaç, 1980: 101). Fakat Rönesans dönemi olarak kabul edilen zaman aralığı içerisinde başını Erasmus'un çektiği hümanist akım o dönemde eğitimin içeriğini de etkilemiştir (Arslan, 2015: 121). Hümanizmin estetikçi eğilimlerinin eğitim sistemlerini de etkilemesiyle beraber başta İtalya olmak üzere Almanya'da, Fransa'da ve İngiltere'de hümanist pedagoglar ortaya çıktı. Katolik sistemin İspanya'da diğer ülkelere göre daha güçlü olmasından dolayı hümanizm ve eğitime etkisi İspanya'da daha sınırlı olmuştur. Bununla beraber Rönesans döneminde antik kültürün yeniden keşfiyle beraber insan merkezli, tabiata dönük, özgürlüğe daha çok önem veren bir eğitim modeli ortaya çıkmıştır (Aytaç, 1980: 99).

Rönesans döneminden sonra Avrupa'da meydana gelen Reformasyon ve Karşı Reformasyon akımları eğitimin o zamana kadar olan süreçlerine her ne kadar zarar verse de 17. yüzyılda meydana gelen yeni gelişmeler insanın çevresini anlamlandırmak için yeni yöntemler bulduğu, deney ve gözlem metodunun

² M.Ö. 490 yılında Yunan site devletlerinden bir tanesi olan Atina'nın Marathon Ovası'nda Pers Kralı Darius'a karşı zafer kazandığı savaşıdır. Bu savaştan sonra sanatta, bilimde ve kültürde diğer şehir devletlerinin gerisinde kalan Atina, Perikles'in önderliğinde büyük bir atılım yapmıştır. <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/maraton-savasi>

ön plana çıktığı, aklın merkeze alındığı yeni bir dönüm noktası olmuştur. Acar (2007: 5-6)'ında belirttiği gibi "tabii akıl" her şeyin ölçütü olmuştur. Aydın ve Candemir (2017: 498)'ye göre özellikle Francis Bacon ve Thomas Campanella'nın ütopyalarını bilimsel temele dayandırmaları metot çağı döneminin çağları aşan bir eğitim görüşü ile kurgulanmıştır. Burada özellikle Francis Bacon'un "Denemeler" adlı eserinde "Öğrenim Üstüne" yazdığı denemesi oldukça dikkat çekicidir. İlgili denemesinde Bacon açıkça denejciliğe atıfta bulunmakta ve şöyle demektedir:

"Öğrenime çok az zaman ayırmak uyusukluktur, yalnız ruh güzelliği için okumak gösteriş, düşüncelerde hep kitapların kurallarına bağlı kalmak da budalaca bir bilgiçliktir. Öğrenim insan kişiliğini bütünler, ama öğrenimin kendisi de kişiliğin deneyleriyle bütünlenir, çünkü insan yaradılışındaki yetiler, öğrenimle budanması gereken yaban bitkileri gibidir, deneylerle pekiştirilmemiş bir öğrenim ise çok belirsiz kuramsal bilgilere dayanır. Becerikli kişiler öğrenimi hor görürler, sıradan kişiler ona hayran kalır, bilge kişiler ise ondan yararlanır; çünkü öğrenim, sağlayacağı yararın ne olduğunu göstermez; bu onun ötesinde, insanın gözlemleriyle kendi başına kavrayacağı bir şeydir." (Bacon, 2008: 193).

Metot Çağı'nı kendi içerisinde oldukça önemli pedagoğlar çıkarmıştır. August Hermann Francke, John Milton, Wolfgang Ratke ve Jan Amos Komensky ilk akla gelenlerdendir (Aytaç, 1980: 140-160). Bu çalışmada ise daha çok Jan Amos Komensky ve onun eğitim görüşleri üzerinde durulacaktır.

2. Jan Amos Komensky³ ve Hayatı (1592-1670)

Jan Amos Komensky 28 Mart 1592 yılında bugün Çek Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde kalan Moravya'ya bağlı Mahren bölgesinde fakir bir çiftçinin çocuğu olarak doğmuştur (Leek, 2011: 224). Aytaç (1980, 144)'ın belirttiğine göre Komensky'nin soyu Kuman Türklerine dayanmaktadır. Komensky savaş ve kargaşanın hüküm sürdüğü aynı zamanda günümüzdeki Avrupa toplumunun da yavaş yavaş şekillendiği bir çağda yaşamıştır (Gundem, 1992: 44). Küçük yaşta ailesini kaybeden Komensky akrabaları tarafından büyütüldü ve Prerov'daki Gramer Okulu'na gitti. Buradan mezun olarak papaz oldu (Gundem, 1992: 45; Aytaç, 1980: 145). Yüksek öğrenimini ise Herborn ve Heidelberg Üniversitesilerinde tamamladı (Stroope, 2005: 204).

1618-1648 yılları arasında Avrupa'da meydana gelen Otuz Yıl Savaşları⁴, Komensky'nin yaşamına ve çalışmalarına derinden etki etmiştir (Gundem, 1992: 45.). Bu dönemde Komensky, çıkan karışıklıklar ve yaşadığı yerin İspanya'ya bağlı Katolik orduları tarafından işgal edilmesi üzerine Adlerberg'te saklanmaya başladı. Bu esnada evi yağmalandı, kütüphanesi yandı, eşi ve iki çocuğunu da kaybetti (Aytaç, 1980: 145; Stroope, 2005: 204).

1628 ile 1641 yılları arasında Leszno'da yaşayan Komensky, kendisini tüm Avrupa'da meşhur edecek olan Didactica Magna (Büyük Didaktika) adlı eserini yazdı ve bazı liselerde ders verdi (Gundem, 1992: 46). Büyük Didaktika adlı eserinde bahsettiği eğitim görüşleri Avrupa toplumlarını etkiledi ve birçok dile çevrildi (Glenn, 2018: 48). 1641 yılında İngiltere'den bir davet aldı. Bu davetin amacı İngiltere'de bir bilim reformu programı hazırlamaktı. Lakin bir sene sonra başlayan iç savaştan ötürü İngiltere'den ayrıldı ve aynı sebeplerle kendisini davet eden İsveç'e gitti (Glenn, 2018: 49; Subbiondo, 1992: 262). 1642 ile 1648 yılları arasında Elbig'te kalarak dil öğretimi konusundaki eserlerini hazırladı (Aytaç, 1980: 145).

1650 yılında Macaristan tarafından okul reformu yapmak üzere davet edildi ancak burada yaşadığı sorunlar nedeniyle 1654 yılında buradan da ayrılmak zorunda kaldı (Gundem, 1992: 48). Leszno'ya geri dönen Komensky Polonya ordularının burayı işgal etmesi üzerine ömrünün geri kalanını yaşayacağı Amsterdam'a gitti. Polonya ordularının işgali sırasında evi ve kütüphanesi yağma edildi ve yakıldı. 15 Kasım 1670'te Amsterdam'da öldü (Aytaç, 1980: 145). Komensky'yi yıllar boyunca bu tarz saldırılara maruz bırakan şey onun bir Protestan oluşudur. Protestan olarak yaşadığı yıllar içerisinde sürekli olarak saldırılara maruz kalmış, deyim yerindeyse vatansız bir bilgin olarak yaşamıştır.

³ Jan Amos Komensky bazı kaynaklarda "Johannes Amos Comenius" olarak geçmektedir. Bu çalışmada "Komensky" ismi kullanılmıştır.

⁴ Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) Avrupa'da Habsburglarla Borbonlar arasında otuz yıl süren dinsel nitelikli savaşlardır. Savaşın temel nedeni Protestan-Katolik dini çatışması olsa da, savaşa katılan büyük devletler siyasi çıkarlar için savaşımlardır. <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/otuz-yil-savaslari-1362>

Jan Amos Komensky'nin eğitime etki eden önemli düşünceleri her ne kadar Avrupa'yı derinden sarsmışsa da ölümünün ardından onun eserlerine olan ilginin yeniden ortaya çıkmasıyla beraber Metot Çağı'ndan sonra gelen Aydınlanma Dönemi'nde eğitim ile ilgili bir çok konuda önemli bir referans noktası oluşturmuştur (Lukas-Munjiza, 2014: 32).

3. Jan Amos Komensky'nin Eğitime Katkıları

Erich Fromm (1997: 82)'a göre Avrupa'da meydana gelen Otuz Yıl Savaşları, Rönesansla beraber gelişen ve zirveye çıkan hümanizme büyük darbe vurmuştu. İşte böyle bir ortam içerisinde Jan Amos Komensky eğitimde yeni bir ekol olarak ortaya çıkmıştır.

Jean Piaget ve John Goormaghtig'e göre uluslararası işbirlikli öğrenme modelinin dünyadaki öncüsü Komensky'dir. Bir diğer deyişle evrensel eğitim modeli Komensky ile başlamaktadır. Bu da onu modern eğitimin babası haline getirmektedir (Piaget, 1993: 98). Onun teolojik ve politik fikirleri günümüz modern eğitimin konseptini oluşturmaktadır (Lohmann, 2002: 551). Komensky'nin eğitim anlayışını hazırlayan süreçler içerisinde belki de en önemlisi 17. yüzyılda Avrupa'da kızların nadiren okula gönderilmesi ve sadece zengin çocuklarına yönelik aristokrat bir eğitim anlayışının hakim olmasıydı (Hill, 2015: 247). Çünkü o dönemlerde dini alanda meydana gelen gelişmeler ışığında yüksek okullar genellikle zengin çocuklarına hizmet eden bir araca dönüşmüş durumdaydı. Zengin aristokratların çocukları istedikleri şekilde eğitim görürken bu durum halkın diğer kesimlerini temsil eden sınıfların çocuklarından esirgenir olmuştu.

Aytaç (1980: 146)'a göre Komensky'nin büyüklüğü, kendi görüşlerini kendinden önce gelen pedagogların görüşlerinden daha ileri bir başarı ile Yeni Çağ felsefesi ilkelerine dayanarak kendi eğitim sistemi içerisinde işlemeden ileri gelmektedir. Bir başka deyişle, Komensky'e kadar olan süreç içerisinde eğitimi yeni fikirler ve çağın felsefesiyle harmanlayarak yeni bir senteze ulaşan başka bir eğitim filozofu bulunmamaktadır.

Komensky kendi eğitim görüşlerini Pansofik Kolej/Okul adını verdiği ve kendi eğitim ilkelerine göre eğitim veren kurumunda uygulamaya çalışmıştır (Hill, 2015: 246). 1650 yılında başında bulunduğu okulda şu üç sisteme göre eğitim verilmekteydi:

- Bir konuda aşama aşama ilerlemek,
- Herhangi bir otoriteye başvurmaksızın her şeyi incelemek ve doğruyu anlamaya çalışmak (günümüzde bu sisteme eleştirel düşünme denir.)
- Öğrencilere kendi çabalarıyla doğru bilgiyi buldurmak, öğrencilerin kendilerini keşfetmelerine izin vermek (Hill, 2015: 247).

Komensky'e göre eğitimin amacı insanı edebi hayata hazırlamaktır (Aytaç, 1980: 147). Büyük Didaktika adlı eserinde eğitimi doğa ile insanın harmonik bir uyumu olarak görmektedir (Jujova-Bakker, 2015: 12). Snelgrove (2017: 35)'ye göre Büyük Didaktika adlı eser aynı zamanda modern eğitimin ilkelerini yeniden organize etmesi ve yeni bir okul reformunu savunmasından dolayı eğitim klasikleri içerisinde önemi fazla olan bir eserdir. Komensky aynı zamanda okullarda ahlak eğitimine de büyük önem veren bir eğitim pedagogu olmuştur (Habl, 2017: 58). Komensky'e göre insanlara kazandırılacak bilgiler geniş kapsamı olmalı ancak bütün bilim ve sanatların genel bilgisinden ziyade önemli olay ve olgular, ana ilkeler, bunlara bağlı kanun ve amaçlar öğretilmelidir (Aytaç, 1980: 147). Onun çalışmalarında etik önemli bir yer tutmaktadır. Aristotelesçiler, Thomistikler, Stoacılar ve Yeni Platoncular etik konusundaki görüşlerinde oldukça belirleyici olmuştur (Misseri, 2017: 14). Komensky'e göre dünya tanrının bir yaratisıdır ve bu yaratı en çok sanatta, doğada ve insanoğlunda bulunmaktadır. Büyük Didaktika'da birçok alanda meydana getirdiği görüşler müzik eğitimini de etkilemesi bakımından önemlidir. Komensky'nin eğitim reformu, okulların yeniden organize edilmesi konuları haricinde modern Avrupa'yı en çok etkilediği bir diğer alan ise dil eğitimidir (Szoradova, 2015: 536).

Hiç kuşku yok ki yaşadığı çağ içerisinde Komensky Rönesans'ın derin etkisi altındadır. İnsan, toplum ve doğa üzerine yazdığı denemelerinde bu durum açıkça kendisini göstermektedir (Lukas-Munjiza, 2014: 33). Bütün bunların yanı sıra Francis Bacon ve Thomas Campanella'nın felsefi ilkelerinden

hareketle yukarıda özetlenmeye çalışılan evrensel harmoni ilkesini geliştirmiştir (Aytaç, 1980: 147). Bu ilkeler Komensky'nin pedagojik eğitim ilkelerini doğrudan etkilemiştir. Eğitim Tarihi için büyük önem taşıyan Büyük Didaktika adlı eserinde pedagojik ilkelerini şu şekilde açıklamıştır:

- Eğitim öğrencinin gelişim seviyesine uygun olmalı (Komensky öğrenme konusunda dört önemli öge belirlemiştir. Birincisi oyun sırasında duyunun rolü, ikincisi hayal gücü ve hafıza, üçüncüsü anlayış ve bilgi, dördüncüsü ise muhakemedir.)
- Bütün öğrenim süreci duyunun yoluyla akıl merkeze alınarak yapılmalı
- Eğitim özelden genele, basitten daha zora, bilinenden bilinmeye verilmelidir
- Öğrenim yavaş bir şekilde sistematik olarak öğrencilere kazandırılmalıdır (Gundem, 1992: 54).

Pansofik bilgiye dayalı öğretim Komensky'de önemli bir yer tutmaktadır. Pansofizm gündelik hayat içerisinde ihtiyacımız olan ve tüm sorularımıza cevap veren, Tanrı-Doğa-İnsan üçlemesi içerisinde insan yaşamının sorgulandığı ve insan yaşamının içsel unsurlarının da temsil edildiği genel eğitim görüşünü ifade etmektedir. Bir diğer deyişle evrensel bilgeliktir (Gleen, 2018: 53). Pansofizm'e göre insanoğlu eşit bir şekilde üç önemli öge olan *ratio-oratio-operatio* (düşünme-konuşma-aktivite) ile doludur ve bu aşamalardan geçerek bilge olunur; bir başka ifadeyle bütün toplum pansofist olur (Lukas-Munjiza, 2014: 35). Pansofik bilgi dediği formasyon ideali Komensky'e göre bütün okul müfredatlarında uygulanmalıdır. Pansofik bilgiyi oluşturan öğeler okullarda her yaş ve her sınıf kategorisine göre farklı gelişim yollarına uygun düşecek şekilde öğretilmelidir. Böylece Komensky'nin hayalini kurduğu insanların tüm yeteneklerinin harmonik olarak geliştirilmesi ideali meydana gelmiş ve olacak ve böylece okullar artık birer insanlık atölyeleri haline gelecektir (Aytaç, 1980: 147).

Komensky'nin eğitime yenilik getiren bir diğer önemli çalışması 1669 yılında yazdığı *Pampedia* adlı eseridir (Habl, 2015: 11). Burada Komensky ilk defa yaşam boyu öğrenmeden bahsetmekte ve insanların yedi farklı eğitim sürecinden geçmesi gerektiğinden bahsetmektedir (Lukas-Munjiza, 2014: 39). Komensky'nin eğitim görüşleri üzerinde en önemli ilkelerden bir tanesi de dünya barışı ve dünya reformu meselesidir. Eğitim yoluyla dünya reformu tasarısı için kaleme aldığı *İnsani Sorunların Düzeltilmesi İçin Genel Tavsiyeler (Universal Consultation on the Reform of Human Affairs)* adlı 7 ciltlik el yazması eserinde Komensky, evrensel barışın tüm dünyada hüküm sürebilmesi adına evrensel bir eğitim felsefesinin gerekliliğinden bahseder. Buna ayrıca eserinin 5. cildinde evrensel dili, 6. cildinde de evrensel reformu kendi eğitim görüşleri ekseninde pratik hayata uyarlamaya çalışmıştır (Aytaç, 1980: 149; Gundem, 1992: 46). Komensky'nin bu eseri daha sonra ortadan kaybolmuş, basılamamış ancak 1935 yılında yeniden keşfedilerek bilim dünyasına kazandırılmıştır (Gundem, 1992: 47).

Komensky'nin eğitim sistemi formal ve informal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna göre informal eğitim hayatın ilk altı yılı boyunca aile içerisinde alınmalıdır. Formal eğitim 6 ile 12 yaş arasında başlamalı, ortaokul eğitimi 18 yaşına kadar devam etmeli ve üniversite eğitimi de 24 yaşında sona ermelidir. Ancak Komensky'e göre eğitim burada sona ermez, hayatın kendi okulunda devam eder. Bir başka deyişle, yukarıda da ifade edildiği gibi Komensky'e göre eğitim hayat boyu devam bir süreçtir. Komensky burada eğitimin hayat boyu devam eden bir süreç olduğuna vurgu yapmaktadır (Gundem, 1992: 50).

Komensky'nin eğitime genel olarak bir diğer önemli katkısı da ilk kez demokratik bir okul inşa etmeye çalışmasıdır (Wolf, 2011: 82; Somr-Pavlicikova, 2016: 34). Büyük Didaktika adlı eserinde hem demokratik bir okuldan söz etmekte hem de ana okulu, ana dil okulu, Latince okullar ve akademiler hakkında geniş bilgiler vermektedir (Aytaç, 1980: 148).

4. Sonuç

Eğitim konusunda Komensky en önemli görüş ve düşüncelerini Pansofik Kolej dediği öğretim okullarında uygulamaya çalışmıştır. Bir eğitim felsefesi düşüncesi olarak pansofik bilgi Komensky'de önemli bir yer tutmaktadır. Evrensel bilgelik de dediği pansofik bilginin amacı toplumun ve toplumun tüm kesimini oluşturan bireylerin gelişimini harmonik olarak tamamlamak ve okulları insanlığın kendisini geliştirebildiği atölyeler haline getirmektir.

Büyük Didaktika adlı eserinde Komensky okulların yeniden organize edilmesi, eğitim ilkelerinin düzenlenmesi ve genel ahlak felsefesi gibi oldukça önemli konularda fikir ve önerilerini dile getirmiştir. Müfredat konusunda bütün bilim dallarının öğretilmesini savunmuş ancak özellikle deney ve gözlem metodunun bu alanlarda uygulanması gerektiği üzerinde durmuştur. Thomas Campanella ve Francis Bacon'un etkisinde olduğu yazılarında oldukça dikkat çekmektedir. Evrensel harmoni ilkesinin özünde bu düşünce yatmaktadır (Lukas-Munjiza, 2014: 334).

Yaşarken değeri pek bilinmeyen ve daha sonraki zamanlarda önemi anlaşılacak modern eğitimin babası olarak kabul gören Jan Amos Komensky için ünlü eğitim kuramcılarında Jean Piaget "*Eğitimin Galileo*"su demektir (Piaget, 1993: 99). Lukac ve Munjiza (2014: 41)'nin da belirttiği gibi; savaşlar, ideolojik çatışmalar, dini sürgünler, ekonomik eşitsizlik ve yoksulluk onu yolundan döndürmemiştir. Avrupa eğitim sistemi içerisinde özellikle 19. yüzyıldan itibaren Komensky'nin görüşleri ağırlık kazanmıştır (Lukas-Munjiza, 2014: 41).

Yaşam boyu öğrenme modeli, o çağda yaşayan pedagoglar arasında ilk kez Komensky tarafından dile getirilmiştir. Sınıf düzeylerine göre indirgenmiş ve belirli bir müfredat programına bağlanmış bu eğitim modelini bireylerin harmonik bilgiye ulaşmasında bir basamak olarak kullanmıştır. Bir başka deyişle, harmonik evrensel bilgilerle yaşam boyu öğrenmeyi kaynaştırmaya çalışmıştır. Bu konudaki görüşlerini Pampedia adlı eserinde uzun uzun ifade etmiştir (Gundem, 1992: 47).

Komensky ortaya attığı fikirlerle eğitim alanında bir çok alana doğrudan etki etmiştir. Bunlar arasında ilk akla gelen evrensel dilin kurulması meselesidir. Leek (2011: 230)'e göre Komensky'nin dil teorisinin ardında yatan gerekçe barıştır. Gerçekten o dönemde Komensky bu dünyada birleşik bir insanlık anlayışıyla güvenlik, barış, özgürlük ve refah gibi toplumu ilgilendiren konuların evrensel bir dil ve evrensel bir eğitim reformu ile meydana geleceğini ve insanların savaşmayacaklarını savunmuştur (Aytaç, 1980: 150). Bu fikirlerden Komensky'nin 17. yüzyılda hümanizmin eğitim alanında en önemli temsilcilerinden bir tanesi olduğu yorumunu yapmak şüphesiz yanlış olmayacaktır. Komensky yaşadığı çağın önemli isimlerini de etkilemiştir. Özellikle evrensellik ideali fikri Michael Praetorius, Marin Mersenn, Athanasius Kircher ve Rene Descartes gibi isimleri etkilemiştir (Szoradova, 2015: 558).

Öğretim konusunda duyuların rolü, hayal gücü ve hafıza, anlayış ve bilgi, muhakeme ve eleştirel düşünme gibi kavramlar Komensky'de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin düzey ve yeteneklerine göre öğretimin ne şekilde olması gerektiği ile ilgili düşünceler Büyük Didaktika adlı eserinde Komensky tarafından işlenmektedir (Hill, 2015: 247) Komensky'nin çalışmaları bu açılarından eğitimciler için oldukça önemlidir. Çağdaş eğitim kuramları içerisinde onun görüşleri temelinde hala derinlemesine araştırmalar yapılmaktadır (Jujova-Bakker, 2014: 16). Yaşadığı çağ içerisinde Komensky'e göre bir öğretmende bulunması gereken üç temel öge şunlardır:

- Yeterli derecede bilgili olmalı. Öğrencilere öğreteceği şeyleri kendisi çok iyi bilmeli.
- Didaktik yönü kuvvetli olmalıdır.
- Öğretmekten zevk duymalı ve çalışkan olmalıdır (Aytaç, 1980: 149).

Metot Çağı'nın önemli figürlerinden birisi olan Jan Amos Komensky'nin eğitim ile ilgili görüşleri daha sonraki araştırmacılar için referans noktası kabul edilmiştir. Yaşadığı çağda okul öncesi eğitimi, demokratik okul reformu, yeni bir eğitim programı, sanat eğitimi konularında önemli eserler vererek Metot Çağı'ndan başlayarak günümüze gelen süreç içerisinde eğitim tarihinde hak ettiği yeri saygıyla almıştır.

Metot Çağı aynı zamanda modern eğitim ilkelerinin ortaya çıkması açısından da oldukça önemli bir çağdır. Aydınlanma döneminin bir alt basamağını oluşturan Metot Çağı'nda Wolfgang Ratke sınıf fikrini ortaya atmış, August Hermann Francke ise öğretmen yetiştirme işini ilk defa sisteme oturtmuştur. Metot Çağı'ndan sonra meydana gelen hızlı değişim ve dönüşümler sonucu eğitim bilimlerinde yeni fikirler ve kuramlar ortaya çıkmış olsa da kökleri her zaman Metot Çağı'nın derinliklerinde yer almıştır (Aytaç, 1980: 160).

Otuz Yıl Savaşları'nın Avrupa'yı yakıp yıktığı bir çağda bir nevi sürgün hayatı yaşamıştır Komensky. Protestan olmasının yanı sıra o dönemde Avrupa'da bir nevi Rafizilik hareketi olarak görülen Bohemyalı Kardeşler Birliği'ne üye olması, gittiği yerlerde uzun süre kalamamasına sebep olmuştur. Hatta bu uğurda defalarca hicret etmek zorunda kalmış, eşini ve iki çocuğunu kaybetmiş, el yazmaları yakılmıştır. Fakat buna rağmen kendi kafasında kurduğu evrensel eğitim reformu için çalışmış ve kendi sistemini oluşturmaya çalışmıştır. Sağlığında birden fazla ülkeden eğitim reformu konusunda davet alması onun ne kadar önemli bir eğitimci olduğunu anlamamız açısından oldukça önemlidir.

5. Kaynakça

- Acar, K.A. (2007). Bertrand Russell'ın Eğitim Görüşü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arslan, S. (2015). Eğitim ve Etik. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/7: 111-124
- Aydın, K.A ve Candemir, Y. (2017). Rönesans Dönemi Ütopya Eserlerinde Eğitim Paradigması. *Mediterranean International Conference on Social Sciences*: 487-493
- Aytaç, K. (1980). *Avrupa Eğitim Tarihi (Antik Çağ'dan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Basımevi. Ankara.
- Bacon, F. (2008). *Denemeler*. (Çev. Akşit Göktürk). Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Çam, B.F. (2016). Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2: 629-643
- Fromm, E. (2000). *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*. (Çev. Selçuk Budak). Öteki Yayınevi. Ankara.
- Glenn, L.J. (2018). The Intellectual-Theological Leadership of John Amos Comenius. *Perichoresis*, Volume 16: 45-61
- Gundem, B.B. (1992). Vivat Comenius: A Commemorative Essay on Johann Amos Comenius, 1592-1670. *Journal of Curriculum and Supervision*, Volume 8, No 1: 43-55
- Gümüş, T.T. (2010). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Batı Avrupa'da Eğitim Tarihi: Yeni Yaklaşımlar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1: 25-40
- Habl, J. (2015). "Only that man who governs himself may govern others": Jan Amos Comenius and his Anthropological Assumptions of Moral Politics. *Pro Rege*, Volume 43, No 4: 8-14
- Habl, J. (2016). Knowledge, Character, Piety: Foundational Tenets of Comenius' Moral Education. *The Online Journal of New Horizons in Education*, Volume 6: 59-68
- Hill, I. (2012). Evolution of education for international mindedness. *Journal of Research in International Education*, 11(3): 245-261
- Jujova, A. ve Bakker, F. (2015). Didactic Principles by Comenius and 21th Century Skills. *e-Pedagogium*, Volume 2: 7-20
- Leek, J. (2011). John Amos Comenius-The Initiator of Modern Language Teaching and World Understanding. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Czestochowie*, Volume 7: 223-232
- Lohmann, I. (2002). Commercialism in Education: Historical perspectives, global dimensions and European educational research fields of interest. *European Educational Research Journal*, Volume 1, No 3: 550-565
- Lukas, M. ve Munjiza, E. (2013). Education System of John Amos Comenius and Its Implications in Modern Didactics. *Zivot i skola br.* 31: 32-44
- Misseri, E.L. (2017). Comenius' ethics: from the heart to the world. *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 7(1-2): 13-23
- Piaget, J. (1993). Jan Amos Comenius. *Prospects. UNESCO, International Bureau of Education*, Volume 23: 78-116
- Russell, B. (2013). *Eğitim Üzerine*. (Çev. Alişan Uğur). Cem Yayınevi. İstanbul.
- Russell, B. (2017a). *Batı Felsefesi Tarihi (İlk Çağ Felsefesi)*. (Çev. Ahmet Fethi). Alfa Yayınları. İstanbul.
- Russell, B. (2017b). *Batı Felsefesi Tarihi (Katolik Felsefesi)*. (Çev. Ahmet Fethi). Alfa Yayınları. İstanbul.
- Russell, B. (2017c). *Batı Felsefesi Tarihi (Modern Felsefe)*. (Çev. Ahmet Fethi). Alfa Yayınları. İstanbul.
- Sebetci, H. (2016). 11.-12. Yüzyıllarda Ortaçağ Avrupası'nın Eğitime Genel Yaklaşımı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt II, Sayı 3: 91-105

- Snelgrove, D. (2017). Testing, experience and reason: Perspectives from Comenius and Dewey. *Journal of Philosophy & History Education*, Volume 67, No 1: 35-52
- Somr, M. ve Pavlicikova, H. (2016). Through wisdom to humanness and democracy. Jan Amos Komensky and Tomas Garrigue Masaryk. *Studia Z Teorii Wychowania*, Volume 7: 27-35
- Stroope, W.M. (2005). The Legacy of John Amos Comenius. *International Bulletin of Missionary Research*, Volume 29, No 4: 204-208
- Subbionda, L.J. (1992). From Babel to Eden: Comenius and The 17th- Century Philosophical Language Movement. *Historiographia Linguistica*, 19:2-3: 261-273
- Szoradova, E. (2015). Contexts and functions of music in the Orbis sensualism pictus textbook by John Amos Comenius. *Paedagogica Historica*, 51:5: 535-559
- Tozlu, N. (1997). *Eğitim Felsefesi*. Milli Eğitim Basımevi. Ankara.
- Ülgen, P. (2010). Geç Orta Çağ'da Avrupa'daki Üniversiteler ve Eğitim. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14: 347-372
- Wolf, T. (2011). Comenius and Savitribai Phule. *Journal of Applied Christian Leadership*, Volume 5, No 2: 78-104
- <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/maraton-savasi> (03.05.2019 tarihinde erişilmiştir).
- <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/otuz-yil-savaslar-1362>(04.05.2019 tarihinde erişilmiştir).

